

การวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์ และการใช้วัสดุเพื่อการเรียนการสอนในสาขาวิชาจิตรกรรม
กรณีศึกษา ผลงานศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี
THE ANALYSIS OF COMPOSITION IN ART AND THE USING OF ART MATERIALS FOR
LEARNING AND TEACHING IN PAINTING DEPARTMENT
IN THE CASE STUDY OF PROFESSOR EMERITUS VICHOKE MUKDAMANEE

จาร์วรรณ เมืองขวา

Jaruwan Mueangkhw

สาขาวิชาจิตรกรรม คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา
Program in Painting Faculty of Fine and Applied Arts, Suan Sunandha Rajabhat University

(Received : May 27, 2024 Revised : Nov 6, 2024 Accepted : Nov 7, 2024)

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อรวบรวม เรียบเรียง และศึกษาผลงานสร้างสรรค์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี เพื่อนำไปสู่การศึกษาเทคนิคกระบวนการสร้างสรรค์ และเพื่อวิเคราะห์หลักการองค์ประกอบศิลป์จากผลงานสร้างสรรค์ผ่านการตีความ โดยมีแนวคิดด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์รวมถึงกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นส่วนสำคัญในเชื่อมโยงสุนทรียภาพกับเนื้อหาสาระของผลงานสร้างสรรค์ในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อสื่อสารความหมาย ด้วยวิธีการดำเนินงานวิจัยเชิงคุณภาพ

ผลจากการวิจัยที่เป็นไปตามวัตถุประสงค์ พบว่า 1). ที่มา แนวความคิด และเนื้อหาที่มาจากเรื่องราวใกล้ตัวได้แก่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน ครอบครัว ชุมชน โดยเนื้อหาที่สำคัญที่สุดตลอดการสร้างสรรค์ผลงาน คือสภาพของสิ่งแวดล้อมที่ถูกเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์เข้ามาแทรกทำให้ชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว 2). กระบวนการสร้างสรรค์ 2.1). ด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์ ทิศนาถตุในผลงาน 3 ชั้น คือ 1). จอองาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 จะประกอบไปด้วยรูปร่าง รูปทรงที่มีการตัดแปลงหรือลดทอนให้เข้าสู่สภาวะทางนามธรรม รวมถึงวัสดุสำเร็จรูป และวัสดุเก็บตก ต่างมีการนำมาถอดประกอบให้เหลือเพียงทัศนธาตุสำคัญ 2.2). ด้านเนื้อหา เมื่อวิเคราะห์ผลงานทั้งหมดแล้วศิลปินนำเสนอเรื่องราวที่เรียบง่ายที่แสดงให้เห็นถึงสัจจะของชีวิต และสัจจะของวัสดุที่นำมาใช้สร้างสรรค์ โดยเนื้อหาจะมีการใช้ทัศนธาตุพื้นฐานที่ศิลปินสร้างขึ้นรวมถึงทัศนธาตุที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับวัสดุเก็บตก และวัสดุสำเร็จรูปที่นำมาสร้างสรรค์ผลงาน เป็นการนำเสนอความอุดมสมบูรณ์ และความสวยงามที่เป็นสัจจะธรรมชาติอย่างแท้จริง 2.3). ด้านรูปแบบ ได้สร้างสรรค์ไว้ทุกประเภท ทั้ง จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และสื่อผสม และผลงานศิลปะจัดวาง 3). การวิเคราะห์ และสรุปประมวลผลการศึกษา สรุปได้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานมีความเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่ผลงานในชุดแรก ๆ โดยศิลปินได้ทำการศึกษาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ทั้งหมดต่างมีจุดร่วมทางทัศนธาตุ รวมถึงการนำวัสดุทางธรรมชาติมาผสมผสานกับวัสดุเก็บตก และวัสดุสำเร็จรูป ซึ่งความเป็นเอกภาพนี้ช่วยสร้างให้ผลงานเป็นที่น่าจดจำ และเรื่องราวที่นำเสนอได้เปลี่ยนแปลงมาตลอดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และแรงบันดาลใจที่เข้ามากระทบในแต่ละช่วงเวลา

คำสำคัญ : องค์ประกอบศิลป์, วัสดุ, จิตรกรรมสื่อผสม, วัสดุเก็บตก

Abstract

This research aims to gather, compile, and review the works of Professor Emeritus Vichoke Mukdamanee. The research would provide an understanding of his work's creative process, and techniques, as well as an assessment of the works' artistic composition principles. The concept of art composition was interpreted which is an important aspect of integrating aesthetics in many forms with the use of qualitative research methods.

Based on the objectives, the research reveals that 1). the background, concepts, and experiences, such as stories from daily life, family, and community, are the most important basis of the work, as is the condition of the environment that is affected by technology in this era. Because globalization has accelerated the transformation of human lives and livelihoods, 2). the creative process 2.1). art composition, visual elements in 3 works: 1). Growth, 2003; 2). Signal in Environment, 2016; and 3 Rest, 2018. These works have been interpreted or transformed into an abstract state, together with the found object and various materials that have been disassembled to reveal the key components of the works 2.2). the content: Upon examining these pieces, the artist told a simple story that illustrates both the reality of life and the source of the creative elements. The content employs both assembled and collected visual elements that are used to construct works as well as fundamental visual elements developed by artists. It is a display of fertility and beauty that reflects the truth of nature 2.3). techniques: covering painting, sculpture, printmaking, and mixed media. 3). after analyzing and summarizing the research, it is possible to conclude that there has been a connection between the creation of his works and his previous works, which were acquired from the artist's experience. Paintings, sculptures, mixed media, and installations all have a common point of view. Together with the combination of various materials, such as natural, collected, and finished materials, this uniformity contributes to the appreciation and uniqueness of his works. The stories given reflect the changes that occur over each period as a result of past occurrences and inspiration.

Keywords: Composition, Material, Mixed media art, Found object

บทนำ

การสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมในไทยนั้นอาจกล่าวได้ว่ามีพัฒนาการที่ก้าวกระโดดเมื่อเปรียบเทียบกับกาลไถ่เรียง และพัฒนาการของลัทธิศิลปะตะวันตก (Western Art) ที่มีพัฒนาการมาจากความเชื่อเรื่องเทพพระเจ้าเมื่อผ่านเวลา และทัศนคติจากนักคิดที่สำคัญจนมาเป็นแนวคิดมนุษยนิยม (Humanism) จึงทำให้การสร้างสรรคผลงานศิลปะในตะวันตกนั้นเริ่มจากความเป็นวิทยากรที่มีหลักการต่อการสร้างผลงานที่เข้มงวด และสอดคล้องกับความเป็นมนุษย์อย่างเข้มข้น จนมีพัฒนาการมาจนถึงปัจจุบันที่เหล่าศิลปินมีความเบื้อหน่ายต่อขนบกลายเป็นลักษณะอย่างที่เราเห็นกันในปัจจุบันหรือศิลปะร่วมสมัย (Contemporary Art) แต่ในประเทศไทยนั้นแต่เดิมการสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมเกิดขึ้นในวัดหรือให้กล่าวคือจิตรกรรมประเพณีแบบไทย เนื่องจากการสร้างสรรคผลงานศิลปะได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับศาสนาเป็นสำคัญโดยเฉพาะศาสนาพุทธ จนเมื่อศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรีเข้ามาสร้างระบบการศึกษาศิลปะอย่างอิตาลี การสร้างสรรคผลงานศิลปะก่อนหน้าจึงเน้นที่ทักษะฝีมือ และความเหมือนจริง แต่ต่อมา การสร้างสรรคผลงานศิลปะนั้นเข้าสู่ความเป็นนามธรรมมากขึ้น ทำให้พัฒนาการของวงการศิลปะไทยเริ่มขยับขยายจากความเป็นพระเพณีไปสู่ความเป็นสมัยใหม่มากขึ้นหรือ (Modern Art) มีศิลปินมากมายที่ทำให้พื้นที่ของโลกศิลปะในไทยมีความน่าสนใจ และแปลกใหม่มากขึ้น ซึ่งหนึ่งในนั้นคือศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี

ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี เป็นศิลปินแห่งชาติ สาขาทัศนศิลป์ (สื่อผสม) ผลงานของท่านถือเป็นหนึ่งในผลงานที่แสดงให้เห็นถึงพัฒนาการของจิตรกรรมในไทยด้วยวิธีการผสมผสานสื่อ และเปลี่ยนผืนผ้าใบตามขนบเป็นวัสดุอื่น ทั้งท่านยังได้ทุนการศึกษาไปเรียนที่ประเทศญี่ปุ่น บทบาทของท่านไม่ว่าจะเป็นครูสอนศิลปะหรือศิลปินนั้นต่างทำได้ทั้งสิ้น ท่านได้ทิ้งผลงานที่มีคุณค่าแก่การศึกษาไว้มากมาย ซึ่งการศึกษาวิจัยพบว่าข้อมูลผลงาน 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 เป็นผลงานที่แสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชคเป็นอย่างดี ทั้งผลงานที่มีลักษณะเป็นนามธรรมหรือแบบสื่อผสม ผลงานที่เลือกมาทั้ง 3 ชิ้นต่างก็อยู่ในช่วงที่ผลงานของท่านสุกงอม การศึกษาช่วยให้เห็นบรรยากาศของวงการศิลปะในช่วงเวลาดังกล่าวด้วยเช่นกัน อีกทั้งความก้าว

ระหว่างความเป็นประติมากรรม และจิตรกรรมต่างเป็นประเด็นที่ช่วยให้เป็นข้อมูลต่อการนำไปต่อยอด ซึ่งให้เห็นถึงความหลากหลายของการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะ รวมถึงยังทำให้เห็นกระบวนการของศิลปินที่ใส่ใจรายละเอียดต่อผลงาน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อรวบรวม เรียบเรียง และศึกษาผลงานสร้างสรรค์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี
2. เพื่อศึกษาเทคนิคกระบวนการสร้างสรรค์ และวัสดุในผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี
3. เพื่อวิเคราะห์หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ และการใช้วัสดุจากผลงานสร้างสรรค์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี เพื่อให้นักศึกษาศิลปะ และผู้ที่สนใจได้นำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาต่อไป

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

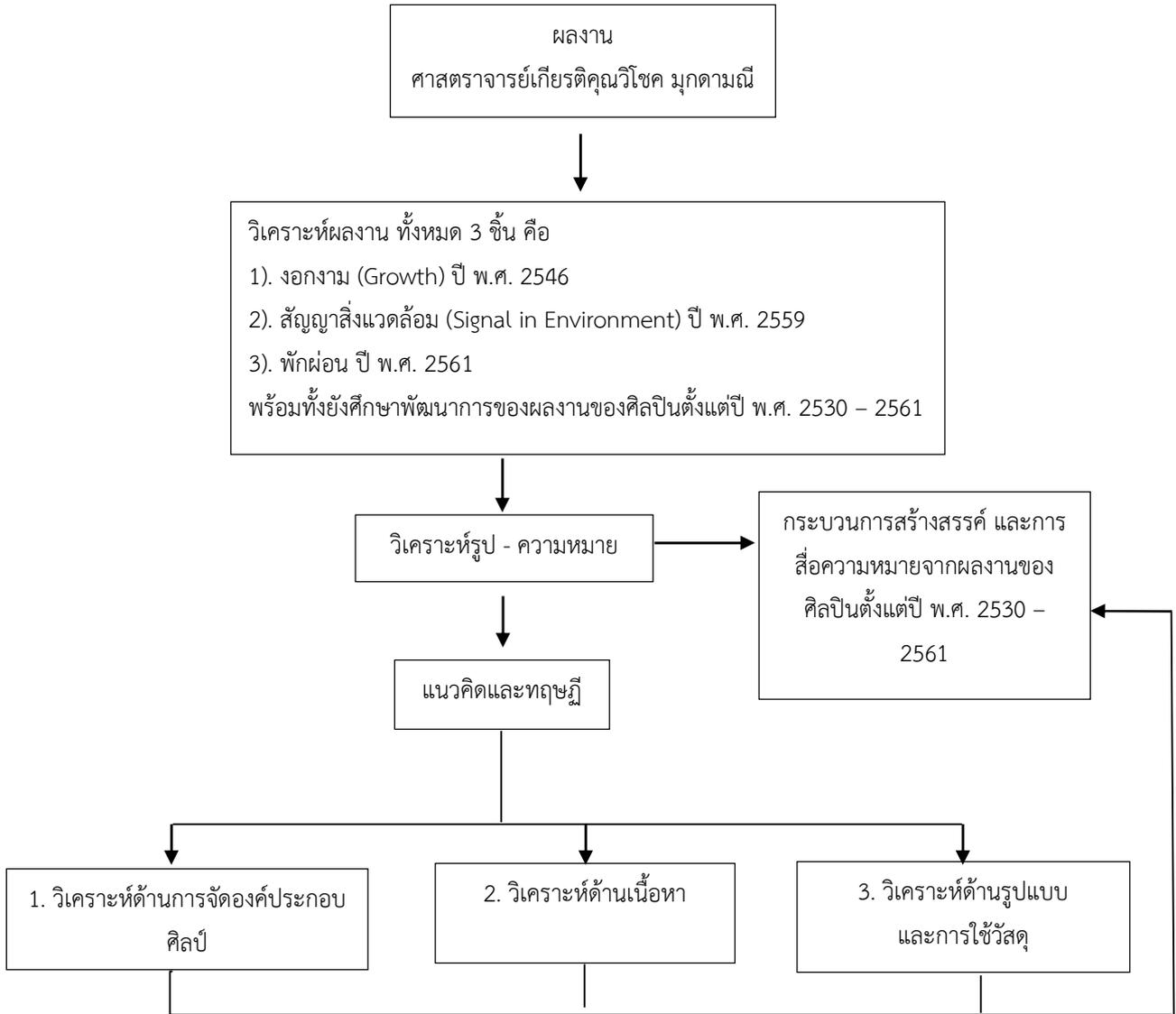
1. ชุดข้อมูลที่รวบรวม และเนื้อหาในผลงานสร้างสรรค์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ที่สำคัญ
2. ชุดความรู้เกี่ยวกับเทคนิคกระบวนการสร้างสรรค์ และวัสดุในผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี เพื่ออธิบายถึงสุนทรียภาพที่ถ่ายทอดลงบนผลงานสร้างสรรค์
3. ชุดความรู้เชิงวิเคราะห์หลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ และการใช้วัสดุจากผลงานสร้างสรรค์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ในการสื่อสารความหมายซึ่งเป็นสาระสำคัญของผลงานทางทัศนศิลป์ รวมถึงนักศึกษาศิลปะ และผู้ที่สนใจได้นำไปใช้ประโยชน์ในการศึกษาต่อไป

ขอบเขตของการวิจัย

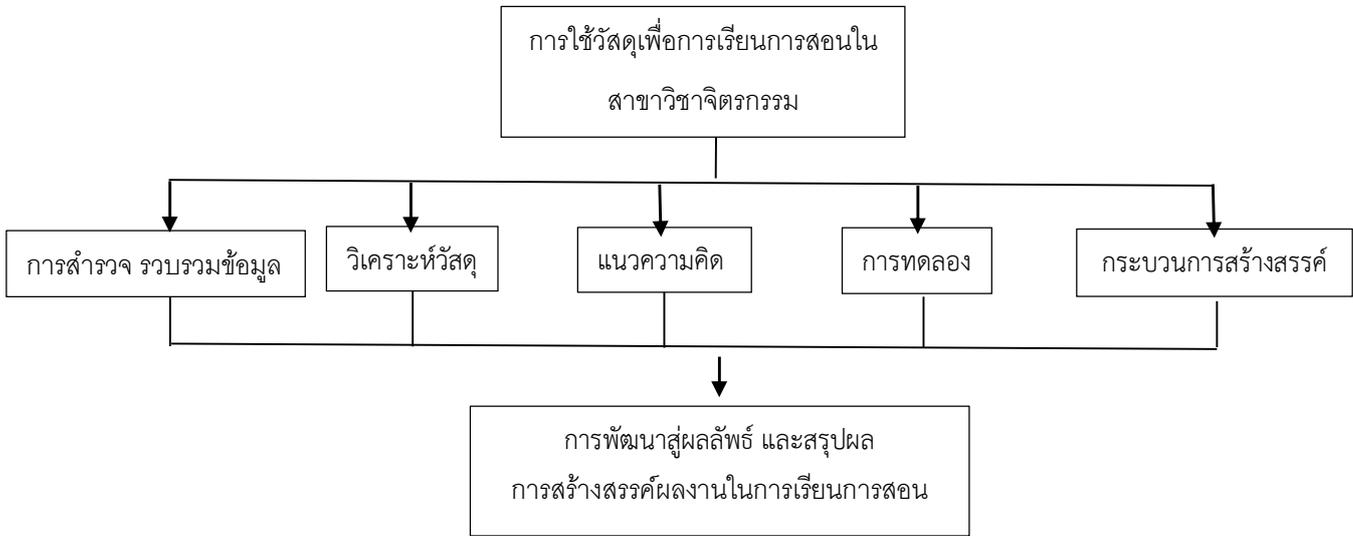
1. การวิจัยเชิงวิเคราะห์มุ่งเน้นไปที่การพิจารณาองค์ประกอบศิลป์ที่เกิดขึ้นภายในผลงาน 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี เพื่อวิเคราะห์หลักการจัดวางองค์ประกอบภายในผลงานสู่การนำมาบูรณาการเข้ากับทฤษฎีการจัดวางองค์ประกอบศิลป์
2. ด้านข้อมูลเนื้อหาในการนำมาประกอบการวิจัย ศึกษาผลงานสร้างสรรค์ช่วงก่อนหน้า 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ. 2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 โดยจำแนกผลงานออกเป็นยุคสมัย เรื่องจากพัฒนาการของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี นั้นมีจุดที่เชื่อมโยงกันชัดเจนในรูปแบบ แต่จะมีความแตกต่างกันในแง่ของเนื้อหา และหัวข้อในการทำงานแต่ละครั้ง โดยจะเลือกผลงานจากชิ้นที่มีลักษณะโดดเด่นจากช่วงปี พ.ศ. 2530–2561
3. ด้านความสัมพันธ์กับคน/กลุ่มคน เนื่องด้วยการวิจัยเป็นการศึกษาถึงการสร้างสรรค์ผลงานของ ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ซึ่งปัจจุบันได้เสียชีวิตไปแล้วนั้น จึงจำเป็นที่จะต้องอาศัยคำบอกเล่า หรือการกล่าวถึงผ่านบุคคลที่เคยใกล้ชิด และลูกศิษย์ เป็นการวิจัยที่มีความมุ่งหมายในการศึกษา ค้นคว้าข้อมูลด้านหลักการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ในงานศิลปะ เพื่อที่จะนำมาบูรณาการกับการเรียนการสอนแก่นักศึกษา ให้มีความรู้ความเข้าใจถึงพื้นฐานในการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะต่อไป
4. ขอบเขตของรูปแบบ ผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 ที่มีรูปแบบการสร้างสรรค์ที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ทั้งในเรื่องของโครงสร้างที่นำเสนอเนื้อหา การตัดทอน ตลอดจนสื่อสารอารมณ์ความรู้สึกออกมาด้วยการใช้สี วัสดุ และการจัดวางที่แสดงออกถึงความเป็นนามธรรม และกึ่งนามธรรม ซึ่งผลงานทั้ง 3 ชิ้นที่กล่าวไปนั้นก็มีกระบวนการสร้างสรรค์ที่แสดงออกถึงลักษณะเด่นออกมาได้อย่างชัดเจน ทีมผู้วิจัยจึงจะวิเคราะห์ผลงานประเภทอื่นๆ ที่ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ได้สร้างสรรค์ขึ้นในเวลาใกล้เคียงกันด้วย

กรอบแนวคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัยการวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์ และการใช้วัสดุเพื่อการเรียนการสอนในสาขาวิชาจิตรกรรม
กรรมศึกษา ผลงานศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี
ที่มา: ผู้วิจัย

ภาพที่ 2 กรอบแนวคิดการวิจัยการวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์ และการใช้วัสดุเพื่อการเรียนการสอนในสาขาวิชาจิตรกรรม
กรณีศึกษา ผลงานศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี
ที่มา: ผู้วิจัย

แนวคิดด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์

แนวคิดด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์เป็นส่วนสำคัญที่จะเชื่อมโยงสุนทรียภาพของผลงานสร้างสรรค์ในรูปแบบนามธรรมที่สัมผัสได้ด้วยการมองเห็น (Visual) ซึ่งเรียกว่าทัศนธาตุ (Visual Element) ประกอบไปด้วย จุด เส้น สี น้ำหนัก รูปร่าง รูปทรง พื้นผิว และพื้นที่ว่าง ที่ศิลปินคือผู้กำหนดการสร้างสรรค์ผลงานโดยใช้ทัศนธาตุเหล่านั้นมาอยู่ร่วมกันจนเกิดรูปลักษณ์ และมีความหมายเฉพาะขึ้นมา มีการสร้างจุดเด่นหรือสัญลักษณ์เฉพาะให้กับชิ้นงานนั้น ๆ เพื่อแสดงออกถึงความเชื่อมโยงระหว่างเนื้อหาสาระ และความหมายของผลงานชิ้นนั้น ๆ ประกอบด้วยทฤษฎีดังต่อไปนี้

1. เอกภาพ (Unity) การรวมกันของทัศนธาตุที่มีความสัมพันธ์ สร้างความประสานกลมเกลียวเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เกิดเป็นผลรวมที่ไม่อาจแบ่งแยกได้ เอกภาพ โดยแบ่งได้ 2 แบบคือ

1.1 เอกภาพของการแสดงออก หมายถึง การแสดงออกที่มีจุดมุ่งหมายเดียว งานชิ้นเดียวจะแสดงออกหลายความคิดหลายอารมณ์ไม่ได้

1.2 เอกภาพของรูปทรง คือ การรวมตัวกันอย่างมีดุลยภาพ และหลักการจัดองค์ประกอบทางศิลปะ เพื่อให้ผลงานสามารถแสดงถึงความคิดเห็นหรืออารมณ์ออกได้อย่างชัดเจน และสัมพันธ์กัน เพื่อแสดงออกถึงการสื่อความหมายของเรื่องราวที่ศิลปินต้องการจะนำเสนอให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

2. สัดส่วน (Proportion) คือ ทฤษฎีว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ที่เหมาะสมระหว่างขนาดทางทัศนธาตุที่แตกต่างกัน ทั้งขนาดที่อยู่ในรูปร่างรูปทรงเดียวกัน และระหว่างรูปร่างรูปทรงที่ต่างกัน เพื่อความลงตัวกับพื้นที่ว่างบนผลงานก่อให้เกิดของความกลมกลืน ความเคลื่อนไหว มิติ ระยะ ที่มีความน่าสนใจ

3. ความกลมกลืน (Harmony) คือ การประสานกันของทัศนธาตุโดยที่ไม่ขัดแย้งกัน

4. จังหวะ (Rhythm) คือ เป็นส่วนประกอบของศิลปะการแสดงออกของศิลปะทุก ๆ แขนง ในทางทัศนศิลป์คือการเว้นระยะ ความห่าง หรือการซ้ำของทัศนธาตุให้มีระเบียบ

5. การซ้ำ (Repetition) คือ การซ้ำของหน่วยรูปร่าง รูปทรง ช่วยในการสร้างสรรค์มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในการจัดองค์ประกอบศิลป์

6. ดุลยภาพ (Balance) คือ การถ่วงน้ำหนักหรือแรงปะทะที่เท่ากัน เสมอกัน เป็นการแทนค่าของน้ำหนักให้เป็นทัศนธาตุ เช่น เส้น รูปร่าง รูปทรง น้ำหนัก สี พื้นผิว เป็นต้น โดยแบ่งเป็น 3 แบบ คือ ดุลยภาพที่เท่ากัน, เหมือนกัน, ดุลยภาพที่ไม่เท่ากัน แต่สมดุลกัน, ดุลยภาพครึ่งวงกลม เป็นต้น

7. การเคลื่อนไหว (Movement) คือ ทฤษฎีที่มีอัตราความเร็วสูง มีความรวดเร็วอยู่ในความเคลื่อนไหว หลักการนี้สามารถที่จะทำให้สายตาผู้ชมที่มองภาพกระตุ้นความรู้สึกให้เห็นการเคลื่อนที่ จากจุดหนึ่งไปสู่อีกจุดหนึ่ง

8. การเปลี่ยนแปลง (Gradation) คือ เรื่องของการเปลี่ยนแปลงทางทัศนธาตุ และลักษณะของทัศนธาตุ เช่น การเปลี่ยนแปลงรูปร่าง รูปทรง ทิศทาง หรือการเปลี่ยนแปลงจากขนาดหนึ่งไปอีกขนาดหนึ่ง ความเข้มระดับหนึ่งไปอีกระดับหนึ่ง หรือสีหนึ่งไปยังอีกสีหนึ่ง

9. การขัดแย้ง (Opposition) คือ การสวนกัน ขัดแย้งกัน และตรงกันข้ามกันของทัศนธาตุ

10. การลดการขัดแย้ง (Transition) คือ การเปลี่ยน และการลด การขัดแย้งลง การที่จะเกิดการลดการขัดแย้งได้นั้น จะต้องมีการขัดแย้ง (Opposition) ก่อนทุกครั้ง

แนวคิดด้านเนื้อหา

แนวคิดทางด้านการวิเคราะห์เนื้อหาสาระของผลงานสร้างสรรค์ซึ่งจะสอดคล้องไปกับหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ โดยจะเน้นในเรื่องการสื่อความหมายของภาพผ่านสัญลักษณ์ ทัศนธาตุ และทฤษฎีต่าง ๆ ของการจัดองค์ประกอบศิลป์

แนวคิดด้านรูปแบบ

แนวคิดทางด้านรูปแบบงานทางทัศนศิลป์แบ่งเป็น 3 รูปแบบ

1. รูปแบบเหมือนจริง (Realistic) คือ การสร้างสรรค์ผลงานเหมือนจริงที่ปรากฏอยู่ในธรรมชาติ โดยนำเสนอผลงานตามที่ตามองเห็น

2. รูปแบบแบบตัดทอน (Distortion) คือ การสร้างสรรค์ผลงานในลักษณะบิดเบือนจากความเป็นจริง โดยจะให้ความสำคัญกับรูปแบบที่เหมือนจริงน้อยลง กลับกันคือจะให้ความสำคัญกับรูปแบบจากความคิดของศิลปินมากขึ้น เพื่อนำเสนอความงามในการรับรู้ให้เข้าใจง่ายขึ้น

3. รูปแบบตามความรู้สึก (Abstraction) คือ การสร้างสรรค์ผลงานที่ไม่มีรูปแบบ และเรื่องราวเหมือนจริง แต่นำเสนออารมณ์ความรู้สึกของศิลปินที่ต้องการจะถ่ายทอดลงในผลงานสร้างสรรค์เป็นหลัก

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาโดยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ด้วยการรวบรวมข้อมูลเอกสารที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ทั้งในด้านการใช้ชีวิต และผลงานศิลปะในแต่ละช่วง เพื่อนำข้อมูลทั้งหมดมาตีความและวิเคราะห์ถึงความเชื่อมโยงในการจัดวางองค์ประกอบศิลป์ภายในผลงาน 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาณสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 และ 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561

2. การเก็บข้อมูลที่มีความเกี่ยวข้องกับศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี โดยการรวบรวมข้อมูลเอกสารที่เกี่ยวข้องและเอกสารที่มีการเขียนถึงอาจารย์วิโชคโดยนักเขียนจากสื่อบันเทิง หรือบทความจากแหล่งต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่หลากหลาย และครอบคลุม

3. การลงสำรวจภาคสนาม ด้วยการไปเก็บข้อมูลจากผลงาน 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาณสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 ที่ปัจจุบันได้จัดเก็บไว้โดยครอบครัวเพื่อเก็บรายละเอียดข้อมูลจากผลงานจริง

4. รวบรวม และวิเคราะห์ผลงาน 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาณสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 และ 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561

5. สรุปรายการดำเนินงาน และประเมินผล
6. สรุปรายการอภิปราย เสนอแนะ และนำเสนอ

การวิเคราะห์ผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี

การนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้จัดทำโดยการนำเสนอข้อมูลทั้งภาพถ่ายของผลงานจริง และข้อมูลภาพถ่ายจากหนังสือ พร้อมด้วยเอกสารหนังสือต่าง ๆ เพื่อใช้ในการวิเคราะห์เนื้อหา รูปแบบ และกระบวนการสร้างสรรค์ผลงาน โดยวิเคราะห์ตามหลักของการจัดองค์ประกอบศิลป์ ของผลงาน 3 ชั้น คือ 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 ประกอบกับผลงานประเภทอื่น ๆ ที่ถูกสร้างขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2530–2561 และทำการแยกส่วนประกอบเพื่อให้เห็นถึงวิธีการสร้างสรรค์ผลงานที่เป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสามารถสังเกตได้จากความต่อเนื่องของผลงาน ซึ่งทำให้งานชิ้นนี้เกิดความสมบูรณ์ โดยผู้วิจัยจะนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบพรรณนาวิเคราะห์ (Descriptive Analysis) โดยการใช้หลักการจัดองค์ประกอบของศิลปะมาเป็นหลักการ ซึ่งในบทนี้จะเป็นการวิเคราะห์ผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วนคือ

1. วิเคราะห์ด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์
2. วิเคราะห์ด้านเนื้อหา
3. การวิเคราะห์ด้านรูปแบบ

1. วิเคราะห์ผลงานงอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546

ภาพที่ 3 ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี, งอกงาม, สีน้ำมัน สีอะคริลิก สีสเปรย์ ดินบดบนแผ่นอะลูมิเนียม,
150 x 120 เซนติเมตร, 2546

ที่มา: สัจจะ..ธรรมชาติ: การแสดงศิลปกรรมเดี่ยว โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี, 2546

1.1 วิเคราะห์ด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์ และการใช้วัสดุ

1.1.1 ผลงานของศิลปิน

เมื่อผู้ชมมองภาพผลงานจะมองเห็นทัศนธาตุหลักคือ จุด เส้น พื้นที่ว่าง และพื้นผิวของวัสดุ ซึ่งเป็นแผ่นรองภาพผลงาน พื้นที่ประมาณ 80% ของผลงานแสดงเป็นแผ่นอะลูมิเนียมสีเงิน มีพื้นผิววาวทำให้เกิดการสะท้อนของแสงซึ่งสร้างมิติให้กับผลงานได้เป็นอย่างดี 20% ของผลงานคือสีที่ระบายทับลงไป มีสองสีคือสีน้ำเงิน และสีดำ โดยสีน้ำเงินระบายรอบนอกจนทำให้เกิดรูปทรงทางนามธรรมขึ้น ส่วนสีดำระบายภายในรูปทรงที่เกิดขึ้นจนทำให้เกิดเส้นภายในซึ่งช่วยสร้างให้รูปทรงนามธรรมมีความชัดเจนมากขึ้น ส่วนที่สำคัญของผลงานคือเส้นที่เกิดจากจุด โดยจุดในผลงานเกิดขึ้นจากกระบวนการตอกตัวเจาะลงไปหลากหลายน้ำหนักแตกต่างกันไป การเรียงต่อกันของจุดทำให้เกิดเป็นรูปทรงทางธรรมชาตินั้นคือรูปหน้าคน ส่วนรอยแปรงที่ระบายด้วยสีดำปรากฏเป็นภาพพรรณไม้ นอกเหนือจากสีที่กล่าวไปข้างต้น ในส่วนของรายละเอียดนั้น ผู้ชมยังสามารถมองเห็นสีเหลืองอมส้มอ่อน ๆ ตามของกรอบรูปร่างที่เกิดจากจุดได้เช่นเดียวกัน

จุดเป็นหนึ่งในทัศนธาตุที่สำคัญ เพราะในผลงานชิ้นนี้จุดเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้เกิดรูปทรง และรูปร่าง รวมถึงยังสร้างความรู้สึกให้รูปทรงนั้นดูอ่อนนุ่มสบาย และเมื่อมีการนำจุดหลายจุดมาสร้างน้ำหนักที่แตกต่างกันย่อมทำให้เกิดมิติของผลงาน นี่คือน่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากศิลปินได้ใช้ลักษณะเด่นของวัสดุของพื้นภาพได้อย่างชาญฉลาด เนื่องจากจุดเป็นหนึ่งในปฐมธาตุของสรรพสิ่ง ยิ่งตอกย้ำให้ผลงานแสดงถึงความเรียบง่ายซึ่งสอดคล้องกับแนวความคิด เมื่อจุดถูกสร้างให้เรียงต่อกันเป็นเส้น นั่นจึงเกิดคำถามต่อผลงานว่า การมองภาพผลงานที่เกิดจากจุดนั้นควรให้ค่าเป็นเส้นหรือเป็นจุดเนื่องจากระยะห่างของจุดผู้ชมยังคงเห็นได้อย่างชัดเจน แต่ในเวลาเดียวกันรูปทรงที่ออกมาก็ชัดเจนเช่นกัน แต่อย่างไรเส้นเกิดมาจากจุดที่ต่อกันเป็นทางยาว ให้ความรู้สึกเหมือนเส้นโค้ง เห็นได้ชัดว่าในผลงานมีจุดที่ต่อกันเป็นเส้นโค้งหลายประเภท ตามหนังสือของศาสตราจารย์เกียรติคุณชูลุด นิมเสมอ ได้อธิบายความรู้สึกที่เกิดจากเส้นโค้งไว้หลากหลาย ดังนั้นจึงหยิบขึ้นมาพูดถึงเพียงแต่ลักษณะเส้นโค้งที่ปรากฏขึ้นในผลงานเท่านั้น คือ

- 1) เส้นน้อย ๆ หรือเส้นเป็นคลื่นน้อย ๆ ให้ความรู้สึกสบาย เปลี่ยนแปลงได้ เลื่อนไหล ต่อเนื่อง มีความกลมกลืนในการเปลี่ยนทิศทาง ความเคลื่อนไหวช้า ๆ สุภาพ เป็นผู้หญิง นุ่ม และอิมเปีย
- 2) เส้นโค้งวงแคบ เปลี่ยนทิศทางเร็ว มีพลังเคลื่อนไหวรุนแรง
- 3) เส้นโค้งของวงกลม การเปลี่ยนทิศทางที่ตายตัว ไม่มีการเปลี่ยนแปลง ให้ความรู้สึกเป็นเรื่อง ช้า เป็นเส้นโค้งที่มีระเบียบมากที่สุด

4) เส้นโค้งกันหอย ให้ความรู้สึกเคลื่อนไหว คลื่นกลาย และเติบโตเมื่อมองจากภายในออกมา ถ้ามองจากภายนอกเข้าไปจะให้ความรู้สึกไม่สิ้นสุดของพลังเคลื่อนไหว เส้นกันหอยที่พบในธรรมชาติมักจะวนวนเข้ามาหาใจ เห็นได้ในก้นหอย ในหมอกเพลิง ในอาคารเกี่ยวพันของไม้เลื้อย เป็นเส้นโค้งที่ขยายตัวออกไปไม่มีจุดจบ (ชูลุด นิมเสมอ, 2557)

จากข้อมูลข้างต้น ทำให้เห็นว่าการเลือกใช้เส้นของศิลปินเพื่อต้องการนำพาให้ผู้ชมได้สัมผัสความงดงามของธรรมชาติผ่านเส้นโค้ง ในส่วนของจุดเองนั้นก็เป็นอย่างหนึ่งที่ทัศนธาตุที่ทำให้เกิดความรู้สึกอิมเปียเช่นเดียวกัน เนื่องจากจุดมีลักษณะเป็นทรงกลม และสมบูรณ์ในตัวมันเอง อีกทั้งข้อมูลข้างต้นนี้สามารถใช้ได้กับเส้นอันเกิดจากการปาดพู่กันด้วยสีดำของศิลปินด้วยเช่นเดียวกันเพียงแต่จะเด่นในเรื่องของน้ำหนักด้วย

การจัดวางองค์ประกอบศิลป์ของผลงานนั้นนี้อาจกล่าวได้ว่ามีลักษณะแบบสมมาตรถึงแม้ว่าเส้น และรูปทรงที่ปรากฏจะให้ความรู้สึกของรูปทรงธรรมชาติ รวมถึงเส้นที่มีความลื่นไหล และทิศทางของเส้นสีดำในส่วนล่างของภาพหันไปทางเดียวกัน แต่หากแบ่งครึ่งดูแล้วกลับเห็นได้ชัดเจนถึงความสมมาตรดังกล่าว ในส่วนนี้เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมให้ความสมบูรณ์ทางเนื้อหาที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เพราะยิ่งทำให้ผลงานดูมั่นคง แข็งแรง ไม่ล้มเอียง สอดคล้องกับเนื้อหาของผลงานอย่างยิ่ง

น้ำหนักในผลงานชิ้นนี้หลัก ๆ สามารถแยกออกมาได้เป็น (4 ระดับ) ระดับที่ 1) จากเข้มสุดคือเส้นอันเกิดจากรอยพู่กันสีดำ ระดับที่ 2) รองลงมาคือพื้นหลังสีน้ำเงิน ระดับที่ 3) คือรอยลึกหรือเงาที่พาดจากจุดอันเกิดจากการที่ศิลปินตอกตัวเจาะลงไป ส่วนที่สว่างคือพื้นผิวของวัสดุรองรับผลงานหรืออลูมิเนียม ระดับที่ 4) ส่วนที่สว่างสุดนั้นเกิดจากแสงที่ตกกระทบบนพื้นผิวของอลูมิเนียม วิธีการสร้างน้ำหนักดังกล่าวมาน่าสนใจเป็นอย่างมาก เนื่องจากศิลปินได้แสดงเนื้อแท้ของวัสดุที่ใช้ให้เกิดประโยชน์ ถึงแม้ว่าหลัก ๆ จะแบ่งน้ำหนักของผลงานออกได้ 4 ระดับ แต่ด้วยวิธีการของศิลปินกลับทำให้มิติของน้ำหนักแต่ละส่วนมีรายละเอียดแตกต่างกัน รวมถึงความพิเศษของวัสดุทำให้แสงที่ตกกระทบสร้างมิติที่ดูหลากหลายให้กับผลงานด้วยเช่นกัน

1.2 วิเคราะห์ด้านเนื้อหา

จากชื่อผลงาน “งอกงาม” ยิ่งตอกย้ำความถูกต้องของรูปทรงที่ปรากฏในผลงาน ต้นไม้เป็นสิ่งที่แสดงออกถึงแนวคิดของศิลปินในนิทรรศการนี้ ภาพผลงานชิ้นนี้ของศิลปินยังแสดงให้เห็นถึงการแสดงออกอย่างชัดเจน และบริสุทธิ์ของศิลปิน เนื่องจากเนื้อหาในการนำเสนอตลอดระยะเวลาการแสดงผลงานของศิลปินต้องการที่จะถ่ายทอดเรื่องราวของธรรมชาติ เพียงแต่ในชุดผลงานก่อนหน้า ศิลปินทดลองเทคนิคการสร้างสรรค์ผลงาน และพยายามแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างธรรมชาติและเทคโนโลยี ในผลงานชิ้นนี้ก็มีเนื้อหาหลักเช่นเดียวกัน เห็นได้จากการนำเอาอะลูมิเนียมที่สื่อถึงเทคโนโลยี เข้ามาผสมผสานกับรูปทรงของต้นไม้ เนื่องจากผลงานชิ้นนี้มีลักษณะของเส้น และรูปทรงมีความเป็นมิตร ไม่สลับซับซ้อนเหมือนผลงานชุดอื่นก่อนหน้า ส่งผลให้ผลงานดึงเอาลักษณะเด่นของความรู้สึกบริสุทธิ์ของธรรมชาติออกมาได้ดีกว่าดอกไม้ที่อยู่ตรงกลางภาพนั้นไม่ได้แสดงเด่นชัดถึงชนิด ผู้ชมสามารถตีความได้หลากหลาย โดยตัวดอกไม้เองนั้นนำเสนอความอุดมสมบูรณ์ และความสวยงามที่ธรรมชาติได้สรรค์สร้าง

ภาพใบหน้าของผลงานชิ้นนี้มีลักษณะที่ดูสงบนิ่งน่าค้นหา อีกทั้งลักษณะของใบหน้าไม่ได้บอกชัดเจนว่าเป็นคนแบบไหน อายุเท่าไร เป็นผู้ชายหรือเป็นผู้หญิง รวมถึงบริเวณแก้มของภาพใบหน้ามีการใช้จุดให้ปรากฏเป็นเส้นแบบกันหอยที่มีการขยายออก และไม่รู้จุดจบ นั้นหมายความว่าผลงานได้แสดงออกถึงการเจริญเติบโตของผู้คนที่ผสมผสานไปกับธรรมชาติและเทคโนโลยีได้อย่างชัดเจน

ผลงานปรากฏสีสามสีหลัก ๆ คือ สีน้ำเงิน สีดำ และสีเงินจากพื้นผิวอะลูมิเนียม ซึ่งการใช้สีน้ำเงินของศิลปินทำให้ผลงานรู้สึกถึงความสงบ เพราะสีที่ใช้เป็นโทนเย็น และมีความเข้มเปรียบเสมือนบรรยากาศยามค่ำคืน รวมถึงการปล่อยผิวอะลูมิเนียมให้มีแสงสะท้อนของการติดตั้งผลงานยังทำให้สามารถเปรียบเทียบได้ว่ารูปทรงตรงกลางกำลังโดนแสงของดวงจันทร์ สาดส่อง สีดำที่ศิลปินหยิบมาใช้ปิดป้ายไปตามรูปร่างของผลงานให้ความรู้สึกเหมือนการเขียนพู่กันจีน การวัดเส้นที่มั่นคง และความโค้งที่ทำให้ดูเคลื่อนไหว ส่งผลให้ผลงานตอกย้ำพลังของธรรมชาติเป็นอย่างยิ่ง รวมถึงสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นเทคโนโลยีคือสีเงิน เนื่องจากสีเงินคือสีที่สามารถพบได้จากเครื่องใช้ไฟฟ้า โครงเหล็กของอาคารสถานที่ขนาดใหญ่ เครื่องยนต์ หรือสิ่งที่ไม่มีชีวิตมากมายหลากหลายอย่าง

ผลงานชิ้นนี้มีเมื่อนำสนใจที่ศิลปินแสดงทัศนคติด้านบวกต่อสิ่งที่เกิดขึ้น ด้วยลักษณะที่กล่าวมาข้างต้นเป็นตัวกลางในการส่งสารไปยังผู้ชม เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงของสังคมนั้นมีปัจจัยมากมายที่ทำให้เทคโนโลยีพัฒนาไปข้างหน้า ซึ่งในจุดนี้เองอาจกล่าวได้ว่าศิลปินได้มองเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงนั้น และยอมรับมัน การจงกวมอาจหมายถึงพัฒนาการของโลกที่เข้าสู่การเชื่อมต่ออันไร้ขีดจำกัด ผู้คนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้ง่ายขึ้นกว่าแต่ก่อน อีกทั้งยังมีเรื่องอำนวยความสะดวกมากมายถูกผลิตออกสู่ตลาด ธรรมชาติได้ผสมผสานไปกับวิถีชีวิตของมนุษย์ที่ผนวกชีวิตของตนเข้ากับวิทยาศาสตร์ ถึงแม้จะเกิดผลกระทบตามมามากมายแต่ในท้ายที่สุดสิ่งประดิษฐ์ที่มนุษย์สร้างขึ้นอาจสามารถเยียวยาโลกใบนี้ได้

1.3. วิเคราะห์ด้านรูปแบบ

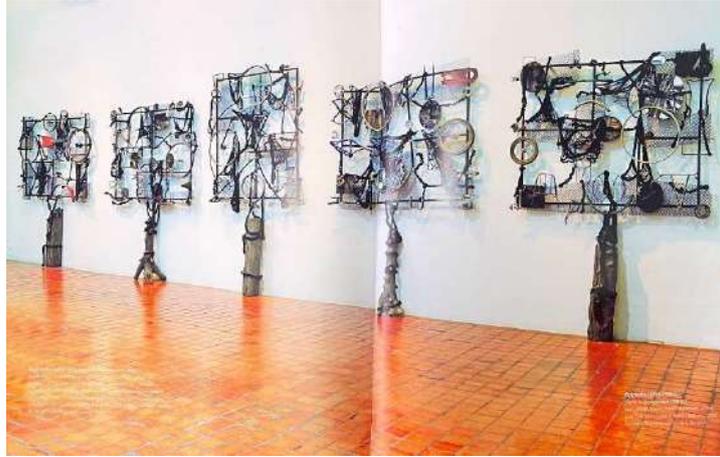
กล่าวได้ว่ารูปแบบของผลงานชิ้นนี้จัดอยู่ในแบบกึ่งนามธรรม (Semi Abstract) เนื่องจากผลงานมีการดัดแปลงรูปทรงทางธรรมชาติให้ผิดไปจากจริง เพื่อให้เหลือเพียงแก่นของรูปทรงนั้น ๆ เพียงแต่การกลายสภาพของรูปทรงนั้น ศิลปินไม่ได้ลดทอนให้เหลือทัศนธาตุพื้นฐานแต่ยังคงรูปทรงบางประการให้มีความคล้ายคลึงเดิมไว้ กล่าวคือผลงานนั้นมีความเป็น “อัตวิสัย” (Subjective Reality) โดยยังไม่ทิ้งบรรยากาศที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เช่นผู้ชมยังคงมองเห็นภาพใบหน้าที่เกิดจากปฐมธาตุนั้นคือจุด หรือแม้แต่เส้นสีดำที่เกิดจากการปิดพู่กันอย่างฉับไว ซึ่งเมื่อมองจากระยะไกลนั้นจะยังคงเห็นว่าเป็นพรรณไม้ที่กำลังเคลื่อนไหวจากรายละเอียด และการวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์ของผลงานนั้นสามารถแสดงให้เห็นคุณสมบัติในการสร้างผลงานชิ้นนี้นั้นจัดอยู่ในแบบกลุ่มศิลปิน “เอ็กซ์เพรสซิวิสม์ (Expressivism) จุดมุ่งหมายในการสร้างสรรค์ศิลปกรรมให้สื่อแสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกสะท้อนใจออกมาอย่างบริสุทธิ์ใจ” (กานต์ชลิ สุขสำราญ, 2554) โดยการอธิบายรายละเอียดจะยกข้อมูลจากหนังสือของศาสตราจารย์เกียรติคุณ อธิพิล ตั้งโฉลก มาอธิบายเพื่อให้เข้าใจได้ง่ายถึงลักษณะดังกล่าว

“เอ็กซ์เพรสซิวิสม์ (Expressivism) เป็นกลุ่มของศิลปินที่นักวิจารณ์เชื่อว่าพวกเขามีจุดมุ่งหมายที่จะสร้างสรรค์ศิลปกรรมที่แสดงถึงอารมณ์ ความรู้สึกสะท้อนใจออกมาอย่างบริสุทธิ์ใจ ชัดเจน และรุนแรง จากเรื่องราว และเหตุการณ์ที่สะท้อนความเป็นจริงแห่งชีวิต ศิลปินกลุ่มนี้จะมีทัศนคติที่ขัดแย้งตรงข้ามกับกลุ่มมฟอร์มอลิสต์ (Formalism) เพราะพวกเขาจะไม่สนใจในความงามของรูปทรง องค์ประกอบ รวมทั้งความประณีตทางเทคนิคที่เต็มไปด้วยทักษะฝีมือ ศิลปินกลุ่มนี้ปรารถนาที่จะแสดงออกถึงความเป็นจริงแห่งชีวิตที่พวกเขาได้เข้าถึงออกมาอย่างรุนแรง เพื่อให้พลังแห่งอารมณ์นั้นไปกระตุ้นจิตใจและสมองของผู้ดู ด้วยพลังแห่งภาษาของทัศนศิลป์” (อธิพิล ตั้งโฉลก, 2550)

ลักษณะดังกล่าวนี้ยังปรากฏให้เห็นเด่นชัดขึ้นจากการเลือกใช้แม่สี คือสีน้ำเงินเป็นสีพื้นหลัง โดยไม่ได้มีการเสริมเติมแต่งด้วยสีอื่น ๆ ต่อมาคือสีเงินซึ่งเป็นพื้นผิวอันเกิดจากธรรมชาติของการผสมผสานในตัวมันเอง ศิลปินเพียงมองเห็นความงามและนำเสนอมันออกมา สีดำที่ใช้เป็นรายละเอียดเพื่อทำให้โครงภาพมีความชัดเจนขึ้น ในส่วนนี้เองที่ตอกย้ำถึงแนวคิดช่วงหลังของยุคโมเดิร์นนิสม์

2. วิเคราะห์ผลงานสัญญาณสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559

ภาพที่ 4 ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี, สัญญาณสิ่งแวดล้อม, สื่อผสม: พลาสติก ไม้ ดินเหนียว อะลูมิเนียม และเชือก ทองแดง, 300 x 1500 เซนติเมตร, 2559/1
ที่มา: สู่สภาวะใหม่ โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี, 2559

2.1. วิเคราะห์ด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์

2.1.1. ผลงานของศิลปิน

เมื่อผู้ชมเข้ามาในห้องนิทรรศการจะพบกับผลงานที่ชวนให้ตั้งคำถามต่อลักษณะทางศิลปะของมัน กล่าวคือผลงานขนาดใหญ่ที่เกิดจากการนำเอาวัสดุเก็บตกมาประกอบกันนั้นอยู่ในสภาพกึ่งประติมากรรม และกึ่งจิตรกรรม ผลงาน “สัญญาณสิ่งแวดล้อม” ประกอบไปด้วยผลงานแยกกันทั้งหมด 5 ชิ้น ในแต่ละชิ้นใช้วัสดุเหมือนกัน แตกต่างเพียงแค่วายละเอียด ขนาด และจำนวนของวัสดุที่นำมาประกอบกัน แต่โดยภาพรวม ผู้ชมจะเห็นได้อย่างชัดเจนถึงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของผลงาน

วัสดุที่ศิลปินนำมาใช้นั้นมีมากมาย โดยความน่าสนใจของผลงานชิ้นนี้อยู่ที่การผสมผสานของวัสดุเก็บตก วัสดุสำเร็จรูป และวัสดุทางธรรมชาติ การผสมผสานสิ่งเหล่านี้จะวิเคราะห์ให้หัวข้อย่อยถัดไป หากมองถึงรายละเอียดของวัสดุที่ปรากฏในผลงานนั้นประกอบไปด้วย พลาสติก ไม้ ดินเหนียว อะลูมิเนียม เชือก ทองแดง โครงเหล็ก ตะแกรง ล้อรถจักรยาน และชิ้นส่วนของจักรยานอื่น ๆ ในจำนวนผลงานทั้ง 5 ชิ้นยังมีบางชิ้นที่ศิลปินได้นำเอาภาพจิตรกรรมนามธรรมอันเป็นลักษณะเด่นนำไปติดตั้งไว้เช่นกัน เนื่องจำนวนของชิ้นงานมีหลายชิ้น อีกทั้งแต่ละชิ้นมีความคล้ายคลึงกัน เพื่อจะทำการวิเคราะห์จึงเลือกหนึ่งชิ้นจากทั้งหมด นั่นคือชิ้นที่มีขนาดใหญ่ที่สุดจากภาพที่ 4 เมื่อมองจากพื้น ผู้ชมจะเห็นแท่งไม้ซึ่งศิลปินใช้เป็นฐาน อยู่ในลักษณะตั้งตรง มีเชือกที่ถูกมัดเป็นเส้นยาวสีดำเป็นตัวเชื่อมแท่งไม้กับส่วนบนของผลงาน ศิลปินสร้างกรอบสี่เหลี่ยมซึ่งเปรียบเสมือนขอบเขตของผืนผ้าใบ ภายในประกอบไปด้วยวัสดุที่กล่าวมาก่อนหน้า ซึ่งเส้นที่มีลักษณะเด่นที่สุดในผลงานคือเส้นตรง และเส้นโค้ง ต่างประกอบกันจนเป็นรูปร่างวงกลม และสี่เหลี่ยม การกินพื้นที่ในอากาศของผลงานชิ้นนี้จึงมีความน่าสนใจเป็นอย่างมาก

หากเปรียบเทียบสัดส่วนของทัศนธาตุในผลงานจะสามารถมองเห็นได้ว่า 90% ของผลงานนั้นปรากฏเส้น ได้แก่ เส้นตรง เส้นโค้ง หรือเส้นหยักปะปนกันไป และ 10% เป็นวัสดุที่มีมวลหนานั่นคือแท่งไม้ในส่วนล่างของผลงาน น้ำหนักโดยรวมของผลงานหนักไปทางเข้ม สีน้ำตาล และสีดำต่างปรากฏในผลงานมีเพียงบางส่วนของผลงานที่ปรากฏสีแดง สีน้ำเงิน หรือสีขาวให้เห็น ผลงานปรากฏพื้นที่ว่างหรือพื้นที่ภายในถึง 80% และนี่เองคือจุดที่น่าสนใจ กล่าวคือพื้นที่ที่ปรากฏนั้นเป็นพื้นที่ว่างจริงซึ่งอากาศสามารถไหลผ่านได้ ซึ่งต่างจากการสร้างพื้นที่ว่างของศิลปินอันเกิดจากการตัดกันของระนาบสี ส่วนผลงานชิ้นนี้ใช้วัสดุเก็บตกหรือวัสดุสำเร็จรูปในการสร้างขอบเขตของรูปทรง

2.2 วิเคราะห์ด้านเนื้อหา

ศิลปินต้องการนำเสนอเรื่องราวของธรรมชาติและเทคโนโลยีที่พัฒนาอย่างรวดเร็วในปัจจุบัน นั่นจึงเป็นสิ่งที่นำไปสู่การตีความรูปทรง เห็นได้ชัดจากภาพรวมของผลงานนั้นมีลักษณะคล้ายต้นไม้ ซึ่งท่อนไม้ส่วนล่างของผลงานเปรียบเสมือนลำต้น ส่วนบนคือกิ่งก้าน และใบไม้ ในผลงานชิ้นนี้จะเป็นลักษณะของการแทนค่าด้วยวัสดุประเภทอื่น ซึ่งนั่นหมายความว่า การตีความจะสามารถทำได้กว้างมากขึ้น ต้นไม้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นมาจากธรรมชาติซึ่งมันจะมีความเคลื่อนไหวมากกว่าสิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้น การนำเอารูปทรงเรขาคณิตมาแทนค่าแสดงให้เห็นถึงการถูกก้าวกายของธรรมชาติโดยฝีมือมนุษย์

เมื่อสังเกตถึงรายละเอียดของผลงาน ผู้ชมจะเห็นได้ชัดเลยว่าหนึ่งในวัสดุที่ศิลปินหยิบมาใช้คือชิ้นส่วนของจักรยาน และส่วนที่ศิลปินหยิบมาใช้มากที่สุดคือกรงล้อ การนำเอาจักรยานมาใช้ในผลงานสามารถตีความได้ถึงเรื่องของช่วงวัย จักรยานเป็นสิ่งที่สื่อถึงวัยเด็ก การย้อนวัยแสดงออกมาให้เห็นได้ชัดเจน เด็กเริ่มต้นการขี่พาหนะด้วยจักรยานเป็นเสมือนหนึ่งในบทเรียนแรก ๆ ที่ทำให้เด็กได้รับรู้ถึงสภาวะที่จะต้องตัดสินใจ การล้ม และเริ่มต้นใหม่เพื่อฝึกฝนเป็นหนึ่งในบทเรียนที่สำคัญของการฝึก ซึ่งพัฒนาการส่วนนี้ตอบรับกับแนวคิดของศิลปินเรื่องการเจริญเติบโตหรืออาจเรียกได้ว่า “สัจธรรมแห่งธรรมชาติ” ถึงแม้ว่าการเติบโตนั้นจะพ่วงมาด้วยข้อเสียดังต่าง ๆ มากมาย แต่นั่นกลับเป็นธรรมชาติของการพัฒนา ศิลปินเล็งเห็นถึงสิ่งนี้จึงได้ถ่ายทอดเรื่องราวเหล่านั้นผ่านลักษณะของทรงกลม และพ่วงกับการเชื่อมประสบการณ์ของผู้ชมนั่นคือกรงล้อ และสิ่งนี้อาจสามารถนำไปเชื่อมโยงกับเรื่องของพุทธศาสนาได้เช่นกัน

2.3 วิเคราะห์ด้านรูปแบบ

รูปแบบของผลงานชิ้นนี้มีลักษณะของความเป็นจิตรกรรมรูปแบบนามธรรมที่ผสมผสานลักษณะบางประการของแนวคิดศิลปะภาพประกอบ (Assemblage Art) และแนวคิดศิลปะปะติด (Collage Art) สังเกตได้จากวิธีการปะติดวัสดุหลากหลายชิ้นซ้อนทับกันจนสร้างขอบเขตรูปทรงทางศิลปะขึ้นมา มีความเป็นไปได้สูงว่าศิลปินอาจมีวิธีการคิดแบบสมัยใหม่มากกว่าหลังสมัยใหม่ ถึงแม้ว่าจะมีการปฏิเสธรูปแบบทางจิตรกรรมแบบประเพณีแต่การมองหาความงามของทัศนธาตุยังแสดงออกให้เห็นได้อย่างชัดเจน ในส่วนของความหมาย ประวัติศาสตร์ และคำจำกัดความจะหยิบยกมาจากสูจิบัตรของศิลปิน เพื่อแสดงให้เห็นถึงความสอดคล้องของผลงาน และความเข้าใจของตัวศิลปินเอง

จากข้อมูลแวดล้อมต่าง ๆ ผลงานของศิลปินมีการผสมผสานลักษณะการสร้างผลงานทั้งสองแบบ ส่งผลให้เกิดความเป็นไปได้ใหม่โดยเฉพาะการเบลอบขอบเขตของงานจิตรกรรม รวมถึงการนำวัสดุเก็บตก และวัสดุสำเร็จรูปมาประกอบกันโดยศิลปินลดทอนสิ่งเหล่านั้นให้เหลือเพียงโครงร่าง และเส้น แต่ยังสามารถดึงเอาคุณสมบัติของการกินพื้นที่ได้อย่างน่าสนใจ และนี่เองทำให้ผลงานเกิดความสมบูรณ์ลงตัว

2. วิเคราะห์ผลงานพักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561

ภาพที่ 5 ศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี, พักผ่อน (Rest), สีน้ำมันบนผ้าใบ, 122 x 92 เซนติเมตร, 2561

ที่มา: นิทรรศการ จิตรกรรมเพื่อรำลึก 111 ปี อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์

โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี, 2563

3.1 วิเคราะห์ด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์

3.1.1 ผลงานของศิลปิน

เมื่อผู้ชมมองดูผลงานจะพบกับภาพเปลือยของหญิงสาวนั่งไขว่ห้าง มือข้างขวารองรับน้ำหนักของใบหน้าที่ย่นคลาย และกึ่งหลังกึ่งต้น แขนข้างขวาวางอยู่บนขอบรั้ว มือข้างซ้ายจับเก้าอี้ สีผมของหญิงสาวปรากฏเป็นสีเขียว พื้นหลังไม่แสดงออกชัดเจนถึงสถานที่ และบรรยากาศ มีผ้าหนึ่งผืนรองอยู่บนเก้าอี้ที่หญิงสาวนั่ง เทคนิควิธีการของผลงานชิ้นนี้คือสีน้ำมันบนผ้าใบซึ่งเป็นวิธีการทางจิตรกรรมที่ศิลปินมักไม่ค่อยได้แสดงออกมาให้เห็นบ่อย

สัดส่วนของสีในผลงานนั้นเป็นสีโทนเย็น 80% ของผลงานศิลปินใช้สีเขียว ในบางส่วนอาจมีสีอื่นเจืออยู่แต่ยังคงเห็นบรรยากาศของสีเขียวเป็นพื้นอย่างชัดเจน 20% ของผลงานมีการปะปนกันของสีน้ำเงิน และสีม่วง แต่ถึงแม้ผลงานจะเป็นสีโทนเย็นแต่ยังคงมีสีเขียวอมเหลืองที่ศิลปินใช้เป็นตัวขับเน้นแสงปะทะอย่างชัดเจน แต่บรรยากาศไม่ให้ความรู้สึกของสีโทนร้อนมากนัก ส่วนน้ำหนักของผลงานออกไปทางสว่างผู้ชมจะเห็นได้ชัดเจนว่าแสงได้สาดไปยังด้านหน้าของรูปทรงหญิงเปลือย ส่งผลให้ระยะหน้าของผลงานเป็นแสงสว่าง และศิลปินได้ให้สีที่น้ำหนักเข้มข้น เพื่อผลลัพธ์ให้ลดหลั่นกันไป ในส่วนของพื้นที่ (Space) ถูกแบ่งออกได้เป็นสามส่วนคือพื้นที่ของพื้นหลังซึ่งเป็นพื้นที่ว่างปรากฏเพียงพื้นผิว (Texture) ของเนื้อสี และรายฟูกัน พื้นที่ของรูปทรงเพื่อรองรับภาพหญิงเปลือยโดยใช้ระนาบขนาดเล็กเป็นตัวรองรับ และพื้นที่ระยะหน้าซึ่งใช้กว่า 70% ของพื้นที่ทั้งหมด ดังนั้นภาพหญิงเปลือยจึงเป็นจุดเด่นตรงกลางภาพ ด้วยวิธีการวางองค์ประกอบแบบสามเหลี่ยมตามการวางแบบประเพณีของจิตรกรรม ยิ่งเสริมให้รูปทรงของผู้หญิงดูมีความหมายมากขึ้น

เส้นของผลงานปรากฏเป็นเส้นโค้งอันเป็นลักษณะเด่นของศิลปินในการสร้างผลงานโดยมีแกนหรือกรอบรอบเป็นเส้นโค้งเพื่อนำเสนอความสมบูรณ์ และความรู้สึกเบาสบาย สักเกตได้จากรูปทรงของหญิงสาวในภาพที่มีลักษณะโค้งเว้า การวางท่าทางของแบบที่นั่งไขว่ห้างทำให้เกิดเส้นโค้งตรงส่วนขาทั้งสองข้าง ส่วนเท้าที่มีการเขย่ง และเหยียดตรงช่วยเพิ่มให้เส้นโค้งตรงส่วนล่างของผลงานดูชัดเจนมากยิ่งขึ้น แขนขวาตอรับกับส่วนของหัวที่โน้มเอียงลงมา การเลือกเขียนให้แขนขาพบบันจนเกิดเส้นตอตรงแนวช่วยลดความน่าเบื่อของเส้นโค้งลงได้เป็นอย่างดี รวมถึงเส้นตรงในส่วนของรั้วกันในระยะกลางและผ้ารองนั่งในส่วนล่างของภาพเป็นอีกส่วนที่ช่วยให้เส้นของภาพมีความสมบูรณ์

3.2 วิเคราะห์ด้านเนื้อหา

ในส่วนของเนื้อหาอาจมีความแตกต่างในด้านการวิเคราะห์จากผลงานชิ้นอื่น เนื่องจากผลงานชิ้นนี้เป็นหนึ่งในผลงานที่อยู่ในนิทรรศการ จิตรกรรมเพื่อรำลึก 111 ปี อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ โดยศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกดามณี เพื่อเชิดชูเกียรติอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ผู้มีความสำคัญต่อประวัติศาสตร์ศิลปะไทย และผู้ผลิตศิลปินที่มีชื่อเสียงมากมายในฐานะอาจารย์สอนศิลปะ รวมถึงเพื่อแสดงมุทิตาจิตแสดงความกตัญญูต่อท่าน รวมถึงยังเป็นการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับศิลปะร่วมสมัยให้แก่ประชาชน จากที่กล่าวมาส่งผลให้เนื้อหาของผลงานคือการถ่ายทอดภาษาของอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ผ่านรูปแบบของศิลปิน ทั้งนี้จึงจำเป็นที่จะต้องหยิบยกข้อความบางส่วนในสูจิบัตรเพื่อทำให้เข้าใจแนวคิด และทัศนคติต่อศิลปินที่มีต่ออาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ ในบทความ “ภาพเปลือย” เพื่อเป็นการขยายความเนื้อหาของผลงานดังนี้

“ผมเคยเขียนเรื่องภาพเปลือยไว้ในสูจิบัตรการแสดงงานจิตรกรรมรวมอาจารย์ธงชัย รักปทุม ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (หอศิลป์) ในปี พ.ศ.2551 ครั้งนั้นผมได้เขียนถึงแนวทางการสอนศิลปะ และงานจิตรกรรมในยุคที่ศาสตราจารย์ศิลป์ พีระศรี ยังมีชีวิตอยู่ว่า ครูอาจารย์ที่สอนศิลปะในคณะจิตรกรรมฯ มหาวิทยาลัยศิลปากร ท่านสอนวาดรูป ปั้นรูป กันอย่างไร เพื่อให้ลูกศิษย์ลูกหามีความรู้ความสามารถในการทำงานศิลปะ ผมเองไม่ทันได้เรียนกับอาจารย์ศิลป์ แต่ก็ได้ทันเรียนกับอาจารย์หลายท่านที่เป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ศิลป์ อาทิเช่น อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ อาจารย์ทวี นันทขว้าง อาจารย์มานิตย์ ภู่อารีย์ ศาสตราจารย์เกียรติคุณชูลุด นิมเสมอ อาจารย์วีระ โยธาประเสริฐ อาจารย์ประทีป สว่างสุข และอาจารย์สันต์ สวารักรบริหาร เป็นต้น

มีเรื่องเล่าให้ฟังว่า อาจารย์เพื่อจะเป็นอาจารย์สอนจิตรกรรมที่ลูกศิษย์ลูกหาสนใจเป็นพิเศษ เพราะโดยสาเหตุที่มีผลงานจิตรกรรมที่ลูกศิษย์ประทับใจ และอาจารย์เพื่อจะให้ความสำคัญกับการใช้สีเป็นพิเศษ มีกฎเกณฑ์เฉพาะตัว เช่น ห้ามใช้สีดำ เพราะจะทำให้สีที่ระบายหรือผสมด้วยสีดำไม่สดใส ให้ใช้สีเข้ม เช่นสี Ultramarine Blue หรือสี Cobalt Blue แทน เป็นต้น

ผมเองก็เคยได้เรียนกับอาจารย์เพื่ออยู่หลายปีตั้งแต่เรียนวิชา Research ศิลปะไทย ไปถึงวิชา จิตรกรรมสีฝุ่น และสีน้ำมันระหว่าง พ.ศ.2513-2516 ในวิชาจิตรกรรมนั้นท่านให้คะแนนหินมาก กว่าที่จะผ่านด้านไปถึงเกรด B ได้ เลือดตาแทบกระเด็น ดังนั้นผู้ที่ได้เกรด A คงต้องพูดถึงว่าทททอดทน และมีฝีมือสุดยอดอย่างไร

อาจารย์เพื่อเคยแนะนำการเตรียมพื้นผ้าใบสำหรับการเขียนสีน้ำมันให้ว่าควรทำอย่างไร ตั้งแต่ใช้ กาวกระถินมาต้มผสมกับสีฝุ่นไปจนถึงการใช้สีปอนด์ผสมน้ำมันรินสีระบายทับ เพื่อกันผ้าใบดูดี เพราะในสมัยนั้นผ้าใบวาดภาพ ต่างประเทศมีราคาแพงมาก นักศึกษาศิลปะ และศิลปินส่วนใหญ่จะเตรียมเฟรมวาดภาพกันเอง เทคนิคที่อาจารย์เพื่อแนะนำให้ทำ นั้นเมื่อวาดภาพโดยใช้สีน้ำมันลงไปผลที่ได้คือใช้งานได้ดีมาก ท่านเห็นผมเตรียมเฟรมวาดภาพในห้องเรียนจิตรกรรม ปี 4 คงเห็นว่า ไม่ค่อยเข้าท่า ก็เลยเรียกไปที่ห้องพักของท่าน แล้วแนะนำว่าการเตรียมเฟรมผ้าใบสำหรับวาดภาพ ใช้กาวกระถินเคี้ยวกับน้ำให้เข้า กัน อย่าให้กาวหรืออ่อนกาว กะให้หนึบ ๆ พอดี แล้วผสมกับสีฝุ่นขณะที่กาวยังร้อนอยู่ จะทำให้เฟรมไม่เป็นเชื้อรา ลงสี 2 ครั้ง ก็ จะช่วยในการเตรียมพื้นเฟรมไม่ให้ดูดี และเฟรมจะตึง นำเขียน ไม่จำเป็นต้องไปใช้กาวกระดุกกระต่ายจากอิตาลี เพราะราคาแพง เมื่อลงพื้นสีฝุ่นแล้ว จึงจะมาลงพื้นด้วยสีปอนด์ผสมน้ำมันลินสีดอีกครั้ง หรือ 2 ครั้งก็ได้” (วิโชค มุกตามณี, 2563)

จากข้อความทำให้เข้าใจถึงความผูกพันในฐานะอาจารย์ และศิษย์ รวมถึงทำให้เห็นถึงแรงบันดาลใจ ในการสร้างสรรค์ผลงานโดยเฉพาะด้านเทคนิคที่ศิลปินได้รับจากอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ และจากภาพด้านล่างเป็นตัวอย่างผลงาน ของอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ โดยนำเอาภาพเปลือยมาเป็นตัวอย่างเพื่อให้เห็นถึงความคล้ายคลึงกันในเรื่องของสี การจัดทำท่าง และ รูปทรงรวมถึงการจัดองค์ประกอบภาพที่ให้หญิงสาวอยู่ตรงกลางของภาพ รวมถึงขนาดที่ใหญ่จนเด่นสง่าอยู่กลางผืนผ้าใบ

อีกทั้งในนิทรรศการครั้งนี้ศิลปินยังได้สร้างผลงานจิตรกรรมบนแผ่นอะลูมิเนียมอันเป็นเอกลักษณ์ของ ศิลปิน ด้วยวิธีการหยิบเอาผลงานของอาจารย์เพื่อ มาเป็นต้นแบบในการสร้างสรรค์ ถึงแม้วิธีการจะต่างกันโดยสิ้นเชิงแต่ศิลปินได้ หยิบเอาท่างท่าของนางแบบ และเส้นรอบนอกที่ให้ความรู้สึกไปในทำนองเดียวกันอีกด้วย

ภาพที่ 6 เปรียบเทียบผลงานจิตรกรรมของอาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์, นางแบบ, สีน้ำมัน, 50 x 60 เซนติเมตร, 2499, สีน้ำมัน, 89 x 66 เซนติเมตร, 2499 กับผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี, นางแบบ, สีน้ำมันบนแผ่นอะลูมิเนียม, 122 x 80 เซนติเมตร, 2545
ที่มา: จิตรกรรมเพื่อรำลึก 111 ปี อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ โดย วิโชค มุกตามณี, 2563

3.3 วิเคราะห์ด้านรูปแบบ

รูปแบบของผลงานชิ้นนี้จัดอยู่ในลักษณะแบบศิลปะเอ็กซ์เพรสชันนิสม์ (Expressionism) เนื่องจาก ผลงานมีการดัดแปลงรูปทรงทางธรรมชาติให้ผิดไปจากจริง แต่ยังคงความเหมือนบางประการไว้ สิ่งที่เป็นตัวบ่งบอกคือลักษณะของการใช้สี ผลงานนั้นจึงเข้าข่ายโดยเฉพาะการเลือกชุดสีที่นำมาวาดในผลงานรวมถึงการสร้างรูปทรงที่เหมือนจริงแต่ไม่ได้สนใจ รายละเอียด และความเหมือนจริงมากนัก

ผลงานนั้นมีความเป็น “อัตวิสัย” (Subjective Reality) เพียงแต่ลักษณะดังกล่าวไม่ได้เข้าไปสู่ความเป็นนามธรรมอย่างสิ้นเชิงเพราะภาพหญิงสาวนั้นยังคงแสดงให้เห็นถึงความเหมือนจริงหลายประการ แต่การใช้สี และลดทอน

รายละเอียดที่เหมือนจริงออกไปทำให้ผลงานเข้าสู่สภาวะจินตนาการของศิลปิน จากรายละเอียด และการวิเคราะห์องค์ประกอบของผลงานนั้นสามารถแสดงให้เห็นคุณสมบัติในการสร้างผลงานชิ้นนี้นั้นจัดอยู่ในแบบเอ็กซ์เพรสชันนิสม์ (Expressionism)

การใช้วัสดุเพื่อการเรียนการสอนในสาขาวิชาจิตรกรรม

1. การสำรวจ รวบรวมข้อมูล คือการสำรวจวัสดุ และเทคนิคต่าง ๆ ที่สามารถนำมาทดลองสร้างสรรค์ผสมรวมกันได้ เช่น สีน้ำมัน, สีจากธรรมชาติ, กระดาษ, ผ้า, หรือวัสดุรีไซเคิลอื่น ๆ เพื่อทดลอง และค้นหาความเป็นไปได้ใหม่ๆ ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ

2. วิเคราะห์วัสดุ คือการศึกษาแหล่งที่มาของวัสดุ ส่วนผสม และการนำไปใช้ เพื่อเป็นข้อมูลในการสร้างสรรค์ผลงาน

3. แนวความคิด คือการพิจารณาแนวคิดหรือเรื่องราวที่ต้องการสื่อสารผ่านผลงานสร้างสรรค์ โดยอาจใช้แรงบันดาลใจจากประสบการณ์ส่วนตัว, วัฒนธรรม, หรือสังคม เพื่อให้ผลงานมีความหมาย และความลึกซึ้ง

4. การทดลอง คือการทดลองผสมผสานระหว่างวัสดุกับวัสดุ หรือวัสดุกับแนวความคิด เพื่อให้ได้มาซึ่งผลงานที่มีเอกลักษณ์ และสะท้อนความเป็นตัวตนของผู้สร้างสรรค์ได้อย่างชัดเจน การสร้างสรรค์ผลงานด้วยการใช้วัสดุจึงเป็นกระบวนการที่ต้องใช้ความคิดสร้างสรรค์, ความยืดหยุ่น และการทดลอง แก้ไขเพื่อให้ได้มาซึ่งผลงานที่มีลักษณะเฉพาะตน

5. กระบวนการสร้างสรรค์ คือการสร้างสรรค์โดยที่จะต้องทดลองซ้ำๆ และยอมรับความผิดพลาดในระหว่างการสร้างสรรค์ ซึ่งอาจนำไปสู่แนวทางใหม่ๆ และผลลัพธ์ที่ไม่คาดคิดได้ต่อไป

6. การพัฒนาสู่ผลลัพธ์ และสรุปผลการสร้างสรรค์ผลงานในการเรียนการสอน คือการนำกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานด้วยวัสดุนั้นมีประโยชน์หลากหลายด้าน ได้แก่

6.1 ส่งเสริมด้านความคิดสร้างสรรค์ การใช้วัสดุสื่อผสมกระตุ้นให้นักศึกษาได้ทดลองใช้วัสดุหลากหลายชนิด ทำให้เกิดการคิดสร้างสรรค์ และมุมมองใหม่ในการสร้างสรรค์งานศิลปะ โดยที่นักศึกษามีโอกาสสำรวจแนวทางใหม่ ๆ ในการแสดงออกทางศิลปะ ซึ่งช่วยเพิ่มความหลากหลายในการเรียนรู้

6.2 พัฒนาทักษะทางด้านเทคนิค การเรียนรู้การใช้วัสดุ และเทคนิคที่หลากหลายช่วยให้นักศึกษาได้ฝึกทักษะทางการสร้างสรรค์ที่ครบถ้วน ทั้งในด้านการวาดภาพ การใช้สี และการจัดองค์ประกอบศิลป์ นักศึกษามีโอกาสทดลองกับเทคนิคใหม่ ๆ ที่อาจจะไม่จำกัดอยู่แค่การวาดภาพบนผืนผ้าใบ เช่น การใช้กระดาษ แผ่นไม้ หรือวัสดุรีไซเคิลอื่น ๆ

6.3 พัฒนาด้านการสร้างแนวความคิดในการสร้างสรรค์ การใช้วัสดุช่วยให้นักศึกษาเข้าใจความหมาย และบริบทของงานศิลปะได้ลึกซึ้งขึ้นผ่านการผสมผสานวัสดุต่าง ๆ ที่มีความหมาย โดยสามารถศึกษาแนวคิดศิลปะที่แตกต่างกัน ฝึกการสำรวจ หาข้อมูลของวัสดุ และเทคนิคที่มีรากฐานในวัฒนธรรมของตนเองหรือวัฒนธรรมอื่น ๆ เพื่อสร้างผลงานที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตน

6.4 พัฒนาทักษะทางด้านการประเมินผล นักศึกษาสามารถเรียนรู้จากข้อผิดพลาดที่เกิดจากการทดลองการสร้างสรรค์ และปรับปรุงแนวทางการทำงานของตนเองต่อไป สร้างโอกาสในการเรียนรู้ที่หลากหลาย และเชื่อมโยงกับบริบททางสังคม และวัฒนธรรมทำให้รูปแบบการเรียนการสอนมีความน่าสนใจมากขึ้น และใช้เป็นกระบวนการสร้างสรรค์ผลงานศิลปะที่ทรงคุณค่าต่อไป

สรุปผล

จากการศึกษาวิจัยข้อมูลพื้นฐาน และผลงานทางทัศนศิลป์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ทั้ง 3 ชิ้น คือ 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ. 2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ. 2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ. 2561 ประกอบกับผลงานประเภทอื่น ๆ ที่ถูกสร้างตั้งแต่ปี พ.ศ.2530-2561 ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ผนวกหลักการวิเคราะห์จากหลักการจัดองค์ประกอบศิลป์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี มาใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล และการประเมินผล สามารถสรุปประเด็นสำคัญได้ดังนี้

1. ที่มา แนวความคิด และเนื้อหาที่มาจากเรื่องราวใกล้ตัวได้แก่เรื่องราวในชีวิตประจำวัน ครอบครัว ชุมชน โดยเนื้อหาที่เป็นแกนหลัก และสำคัญที่สุดตลอดการสร้างสรรคผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี คือสภาพของสิ่งแวดล้อมที่ถูกเทคโนโลยีในยุคโลกาภิวัตน์เข้ามาแทรก ทำให้ชีวิต และความเป็นอยู่ของมนุษย์นั้นเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว อีกทั้งในบางครั้งยังมีการลงพื้นที่อย่างจริงจังเพื่อทำให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้น ณ ช่วงเวลาของการสร้างสรรค์ผลงาน

2. กระบวนการสร้างสรรค์

2.1 ด้านการจัดองค์ประกอบศิลป์ ทักษะด้านในผลงาน 3 ชั้น คือ 1). งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ. 2546 2). สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3). พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 จะประกอบไปด้วยรูปร่าง รูปทรงที่มีการตัดแปลงหรือลดทอนให้เข้าสู่สภาวะทางนามธรรม รวมถึงวัสดุสำเร็จรูป และวัสดุเก็บตกต่าง ๆ มีการนำมาถอดประกอบให้เหลือเพียงทัศนธาตุสำคัญ จุดอันเกิดจากการตักตักตักตักไปบนแผ่นอะคริลิกถือเป็นส่วนสำคัญ และพิเศษของศิลปิน เส้น สีน้ำหนัก มวล ปริมาตร และพื้นที่ว่างที่เกิดจากการจัดวางองค์ประกอบจากวัสดุ

2.2 ด้านเนื้อหา ผลงานสร้างสรรค์ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี เมื่อวิเคราะห์ผลงานทั้งหมดแล้วศิลปินนำเสนอเรื่องราวที่เรียบง่ายที่แสดงให้เห็นถึงสัจจะของชีวิต และสัจจะของวัสดุที่นำมาใช้สร้างสรรค์ โดยเนื้อหาจะมีการใช้ทัศนธาตุพื้นฐานที่ศิลปินสร้างขึ้นรวมถึงทัศนธาตุที่เกิดขึ้นมาพร้อมกับวัสดุเก็บตก และวัสดุสำเร็จรูปที่นำมาสร้างสรรค์ผลงาน เป็นการนำเสนอความอุดมสมบูรณ์ และความสวยงามที่เป็นสัจจะธรรมทางธรรมชาติอย่างแท้จริง

2.3 ด้านรูปแบบ ในการสร้างสรรค์ผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ได้สร้างสรรค์ไว้ทุกประเภท ทั้ง จิตรกรรม ประติมากรรม ภาพพิมพ์ และสื่อผสม

3. การวิเคราะห์ และสรุปประมวลผลการศึกษา สรุปได้ว่าการสร้างสรรค์ผลงานของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ความเกี่ยวเนื่องกันตั้งแต่ผลงานในชุดแรก ๆ โดยศิลปินได้ทำการศึกษาจากประสบการณ์ที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน ไม่ว่าจะเป็นผลงานจิตรกรรม ประติมากรรม สื่อผสม และผลงานศิลปะจัดวางทั้งหมดต่างมีจุดร่วมทางทัศนธาตุ รวมถึงการนำวัสดุทางธรรมชาติมาผสมผสานกับวัสดุเก็บตก และวัสดุสำเร็จรูป ซึ่งความเป็นเอกภาพนี้ช่วยสร้างให้ผลงานเป็นที่น่าจดจำ จริยอยู่ที่เมื่อค้นพบเทคนิคในการสร้างสรรค์ที่เป็นของตนเอง และแตกต่างจากผู้อื่นแล้วได้มีการทำซ้ำหรือนำรูปแบบของผลงานขึ้นก่อนหน้ามานำเสนอหรือพัฒนาเพียงแต่แนวคิด และเรื่องราวที่นำเสนอได้เปลี่ยนแปลงมาตลอดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ และแรงบันดาลใจที่เข้ามาระทบในแต่ละช่วงเวลา

ข้อเสนอแนะ

จากการวิเคราะห์องค์ประกอบศิลป์ และการใช้วัสดุเพื่อการเรียนการสอนในผลงาน 3 ชั้น คือ 1) งอกงาม (Growth) ปี พ.ศ.2546 2) สัญญาสิ่งแวดล้อม (Signal in Environment) ปี พ.ศ.2559 3) พักผ่อน (Rest) ปี พ.ศ.2561 ของศาสตราจารย์เกียรติคุณวิโชค มุกตามณี ผู้วิจัยได้พบอุปสรรค และพบประเด็นที่นักศึกษาวิจัย ดังนี้

1. ข้อมูลเอกสาร ตำรา ที่เป็นเนื้อหาในการสร้างผลงานบางชิ้นมีน้อยจึงเป็นอุปสรรคในการค้นหาข้อมูลเชิงลึก
2. ในด้านการลงพื้นที่ค้นหาข้อมูลค่อนข้างยากเพราะตัวผลงานกระจายอยู่ในพื้นที่ต่าง ๆ ที่ต่างภูมิภาคกันทำให้ค้นหาข้อมูลได้จำนวนน้อย

เอกสารอ้างอิง

- กานต์ชลี สุขสำราญ. (2554). *จินตนาการจากความต่างของสภาพแวดล้อม*. พิษณุโลก: วิทยาลัยช่างศิลปะสุพรรณบุรี สถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ กระทรวงวัฒนธรรม.
- กัจจกร สุนพงษ์ศรี. (2554). *ศิลปะสมัยใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชลูด นิมเสมอ. (2557). *องค์ประกอบของศิลปะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- วิโชค มุกตามณี. (2563). *จิตรกรรมเพื่อรำลึก 111 ปี อาจารย์เพื่อ หริพิทักษ์ โดย วิโชค มุกตามณี*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- วิโชค มุกตามณี. (2546). *สัจจะ..ธรรมชาติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- วิโชค มุกตามณี. (2536). *สัญญาสิ่งแวดล้อม*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- วิโชค มุกตามณี. (2559). *สู่สภาวะใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: รุ่งศิลป์การพิมพ์ (1977) จำกัด.
- อิทธิพล ตั้งโฉลก. (2550). *แนวทางการสอนและสร้างสรรค์ จิตรกรรมชั้นสูง*. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).